

Горбань Діана Федорівна

здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти за спеціальністю 016
«Спеціальна освіта»

Науковий керівник:

Котлова Л.О., кандидат психологічних наук, доцент

*Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

Причини порушень читання і письма у дітей

Проблема порушення письма та читання у дітей є актуальною, оскільки має негативний вплив на психічний і мовленнєвий розвиток дитини та на весь процес її навчання у дитячому садку, школі, майбутньому. Своєчасне виявлення порушень, а також їхнє попередження в кожному окремому випадку є важливим для побудови системи корекційної роботи з дитиною. У свою чергу, для цього спеціалісту необхідно володіти глибоким розумінням причин порушення читання та письма у дітей, щоб найбільш якісно підбирати корекційну програму для них.

Першочергово варто вказати, що писемне мовлення – це складний психофізіологічний процес, що представляє собою сукупність механізмів артикуляції, слухового аналізу і синтезу, зорової пам'яті та комплексу лінгвістичних умінь дитини [7, с. 92]. Писемне мовлення складається з двох форм: читання та письма, які існують у тісному зв'язку [3, с. 48]. Спочатку у дитини формується усне мовлення, далі – письмове, адже воно засновується уже на сформованому усному мовленні. Письмове мовлення використовує готові механізми усного, удосконалюючи і значно ускладнюючи їх, приєднуючи до них нові механізми, специфічні для нової форми вираження мовлення [6, с. 266]. А отже, письмове та усне мовлення є взаємопов'язаним.

У дорослої людини процеси читання та письма – автоматизовані і відрізняються від особливостей читання і письма дитини, що лише перебуває на шляху опанування таких навичок. Як приклад, у дорослої людини читання та письмо є цілеспрямованою діяльністю, основною метою якої є передача сенсу або його фіксація. Такий процес є цілісним та характеризується зв'язністю. У даному випадку графічний образ слова відтворюється не за окремими елементами (буквами), а як єдине ціле. Слово відтворюється єдиним моторним актом. Процес читання і письма здійснюється автоматизовано і протікає під подвійним контролем: кінестетичним і зоровим [6, с. 266]. У дитини читання та письмо має не такі стійкі характеристики, крім того, з ними можуть виникнути проблеми та порушення.

За загальним підходом виділяється дві групи причин порушень читання та письма у дитини [6, с. 266]:

– недорозвинення або ураження головного мозку в різні періоди розвитку дитини, патології вагітності, травматизація плода, важкі соматичні захворювання і інфекції, що виснажують нервову систему дитини;

– соціально-психологічні причини: недостатність мовної практики, педагогічна занедбаність, інше.

Загальноприйнятою є класифікація порушень:

1. Дисграфія – порушення письма;
2. Дислексія – порушення читання.

Крім цього, варто вказати на існування такого поняття як «аграфія» – повна неможливість оволодіти навичкою письма [3, с. 49].

Варто розглянути дані порушення окремо та визначити можливі причини їхньої появи.

Дисграфія – це частковий розлад процесу оволодіння письмом, що виявляється в численних повторюваних помилках стійкого характеру й обумовлений несформованістю вищих психічних функцій дитини, які безпосередньо беруть участь у процесі оволодіння письмом [10, с. 309]. Виникнення повторювальних помилок, що є симптомом дисграфії, не є пов'язаним чи зумовленим:

- порушенням інтелектуального розвитку;
- порушенням сенсорного розвитку (слуху чи зору); або
- порушенням регулярності навчання дитини тощо.

Хоча більшість іноземних науковців не підтримують такого погляду на визначення терміну «дисграфії» та відносять до нього будь-які порушення письма [8, с.156].

Можна виділити п'ять різних видів дисграфії [7, с. 92]:

1. Артикуляторна форма – пропуски та заміна букв. Найчастіше зустрічається при поліморфній дислалії, дизартрії, ринолалії. Процес неправильної звуковимови (фонетичні спотворення) переноситься на процес письма.

2. Дисграфія на основі порушень фонемного розпізнання або акустична дисграфія – зумовлена недорозвиненням фонематичного слуху та недиференційованістю слухового сприйняття дитини. Проявляється на письмі у стійких замінах букв, які відповідають фонетично близьким звукам. Як приклад, «о» заміняють на «у», «п» на «б», «ц» на «с» і т.д.

3. Дисграфія на основі порушень мовного аналізу і синтезу. Характерні помилки – спотворення структури слова і речення; перестановка букв чи складів; написання декількох слів як одного.

4. Аграматична дисграфія – спричинена недорозвиненням граматичної будови мовлення. Характеризується замінами префіксів, суфіксів, відмінкових закінчень.

5. Оптична дисграфія – пов'язана з недорозвиненням зорових функцій: зорового аналізу та синтезу, оптико-просторових уявлень. У процесі оволодіння письмом у таких дітей спостерігаються труднощі у засвоєнні графічно схожих літер, дзеркальне написання букв.

Найбільш поширеними причинами виникнення дисграфії – тобто порушення письма у дітей – є [12]:

- вплив негативних чинників у пренатальному, натальному і постнатальному періодах;
- спадковість (батьки або родичі мали будь-яку мовленнєву ваду);
- незрілість головного мозку дитини;
- затримка психічного розвитку; розумова відсталість, гіперактивність;
- порушення мовленнєвого розвитку;
- двомовність у сім'ї та раннє вивчення іншої мови;
- відсутність активного спілкування з дитиною, мала увага до дитини, особливо до її мовленнєвого розвитку.

Отже, існує значна кількість факторів, що можуть стати причиною виникнення у дитини дисграфії. Особливо до групи ризику потрапляють діти з порушенням мовного розвитку. У багатьох із них виявляються передумови дисграфії, які найбільш чітко проявляються під час шкільного навчання.

По-перше, виникнення порушення письма може бути викликане несприятливим протіканням пренатального, натального і постнатального періодів. Пренатальний період – це період від моменту зачаття до родової діяльності, натальний – безпосередньо родова діяльність або пологи, постнатальний – період післяродовий. Несприятливим протіканням вагітності та родів, які можуть негативно вплинути на майбутню здатність дитини читати та писати, можна вважати інфекційні захворювання матері, токсікоз, несумісність крові матері та плода, алкоголізм матері, швидкі пологи, акушерська небережність, гіпоксія плода, асфіксія та інше. Не рідко причинами можуть стати вірусні та бактеріальні нейроінфекції, черепно-мозкові травми голови, часті інфекційні захворювання. Найбільш негативними факторами, які напряду вплинуть у майбутньому на мовленнєвий розвиток дитини, є проблеми, що виникають на пізніх етапах розвитку плода та у постнатальний період [8, с. 158].

Спадковість відіграє важливу роль у розвитку дитини та може стати однією з причин виникнення дисграфії. Як приклад, недорозвинення деяких ділянок головного мозку та певні психічні проблеми спадково передаються від батьків дитині.

Ще одна з причин появи дисграфії у дитини – це її розумова відсталість. Розумова відсталість вважається стійким порушенням пізнавальної діяльності внаслідок генетичних, уроджених та набутих органічних уражень головного мозку. Чинниками, які призводять до розумової відсталості, є вроджені інфекції, вплив тератогенів або токсинів, недоношеність, гіпоксія, травми, внутрішньочерепні крововиливи, інфекції або злоякісні пухлини центральної нервової системи, психосоціальна депривація, недоїдання або набутий гіпотиреоз та інше [1, с. 6]. Все це опосередковано також може бути причиною появи дисграфії у дитини. При цьому ступінь недорозвитку мовлення у дитини, як правило, відповідає ступеню її загального психічного недорозвитку.

Соціально-психологічні фактори також мають значний вплив на появу дисграфії у дітей. Білінгвізм (двомовність) у сім'ї, дефекти мови в оточуючих, які чує дитина, недостатня увага до мовленнєвого розвитку дитини спричиняють

її проблеми з читанням та писанням. Неувага з боку педагога та нехтування його обов'язками не тільки може спричинити дисграфію, але й збільшити її негативний вплив на подальший розвиток дитини.

Крім дисграфії, часто діти страждають на дислексію – тобто порушення читання.

Дислексія – це вид порушення навчання, що має неврологічну природу, характеризується нездатністю швидко та правильно розпізнавати слова, розуміти їх, засвоювати навички правопису. Ці труднощі пов'язані з неповноцінністю фонологічних компонентів мови. Вони мають місце, не зважаючи на збереження інших когнітивних вмінь та якісні умови навчання. Крім того, через дислексію у дитини виникають проблеми розуміння тексту, дефіцит читацького досвіду, що перешкоджає збагаченню словникового запасу та фонових знань тощо [4; 11, с. 38].

Дисграфія ділиться на декілька типів:

1. Зорова дислексія – порушення зорового сприйняття і зорової пам'яті;
2. Слухова дислексія – порушення слухового сприйняття і слухової пам'яті, часто пов'язані з мовними розладами;
3. Інтеграційна дислексія. Вона розпізнається при розвитку функцій сприйняття у дітей в ізоляції і може навіть відповідати нормі їхнього віку, але процес інтеграції стимулів, що надходять в різні органи чуття, порушується [9, с. 95].

Причини виникнення дисграфії також поширюються і на дислексію. Крім того, додатковими причинами є, наприклад, зоровий та фонологічний дефіцит.

Отже, принципи виникнення дисграфії та дислексії є взаємопов'язані так само, як і взаємопов'язаними є читання та письмо дитини.

Таким чином, серед ключових причини порушень читання та письма дитини є спадковість (батьки мали мовленнєві вади, у т.ч. безпосередньо дисграфію та дислексію), неправильний перебіг вагітності та родів, родові травми, непрофесійність лікарів, інфекції; незрілість головного мозку дитини; порушення мовленнєвого та психічного розвитку дитини; гіперактивність, розумова відсталість, а також соціально-психічні фактори – двомовність в сім'ї, раннє вивчення іншої мови, знаходження в оточенні осіб з мовними дефектами, недостатня увага до мовленнєвого розвитку дитини як з боку батьків, так і з боку вчителів, спеціалістів та логопеда зокрема.

Література:

1. Белова О.Б. Особливості розвитку мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями. *Медична освіта*. Серія: Підвищення якості вищої медичної освіти. 2021. №1. С.5-10.
2. Боднар Н.М. Корекційна робота із запобігання дисграфії в дітей молодшого шкільного віку. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Серія «Педагогічні науки». 2015. Вип. 33. С. 6-11.
3. Ільяна В.М. Дислексія: від класичних поглядів до сучасного розуміння проблеми. *Всеукраїнський онлайн марафон до Дня науки* (16-24 травня 2022,

Київ). Інститут спеціальної педагогіки і психології ім. М. Ярмаченка НАПН України. С. 48-51.

4. Ільяна В.М. Попередження дислексії у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку: навчально-методичний посібник. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/705558/1/навчально-методичний%20посібник.pdf> (дата звернення: 27.09.2022).

5. Ніконова А.А. Дислексія як часткове порушення читання в учнів на уроках з іноземної мови. *Напрями розвитку мовної освіти у XXI столітті: тези доповідей Всеукраїнської студентської наукової інтернет-конференції з міжнародною участю (9-13 квітня 2018 р.)*. Житомир: IFZSU, 2018. С. 33-34.

6. О.В. Боряк, Колексник В.В. До питання порушень писемного мовлення у дітей молодшого шкільного віку. *Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців* : зб. наукових праць : вип. 6. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. 360 с.

7. Олійник І., Тищенко Л., Яценюк Л. До питання корекції дисграфії у дітей молодшого шкільного віку. *Імідж сучасного педагога*. №3 (204). 2022. С. 91-94.

8. Породько М.І. Сенів Х. Д. До питання порушень писемного мовлення дітей шкільного віку. *Матеріали Другої (II) Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Львів, 24-25 лютого 2022 року)*. Випуск 2. Том 1. С. 162-166.

9. Просіна О.В., Будагян А.С. Актуальні аспекти професійної діяльності педагога: дислексія як реалія сучасної школи. *Інноваційна педагогіка. Серія: Теорія і методика професійної освіти*. 2022. Випуск 44. Том 2. С. 92-97.

10. Серебряннікова Є. П. Коментоване письмо як один із методичних прийомів корекції порушень писемного мовлення у дітей молодшого шкільного віку. *Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / за загальною редакцією Бойчука Ю.Д.* Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. 376 с.

11. Сорокіна Л.Є., Кондрук А.Ю. Форми і методи роботи з дислексиками на заняттях з іноземної мови. *Теоретичні та практичні аспекти створення інклюзивного освітнього середовища на заняттях з іноземної мови* : зб. матер. наук.-метод. сем. (19 травня 2022 р.) / упоряд.: Н. П. Яцишин. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. С. 37-40.

12. Ткачук Г.І. Корекція дисграфії у дошкільників. URL: https://imso.zipro.net.ua/wp-content/uploads/2018/03/2018_03_29_12_Tkachuk.pdf (дата звернення: 27.09.2022).

13. Якимчук Г. Структура порушення при дисграфії в обранні корекційного маршруту. URL: <https://spp.org.ua/index.php/journal/article/view/132/124> (дата звернення: 27.09.2022).